

Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki⁴

Burcu YILDIRAY⁵, Seher BALCI ÇELİK⁶

Öz

Araştırma Makalesi

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. İlişkisel tarama modeli ile yürütülen bu araştırmanın çalışma grubunu 134'ü erkek 141'i kadın olmak üzere 275 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubuna Koronavirüs 19 Fobisi Ölçeği, Beck Depresyon Envanteri ve Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği uygulanmıştır. Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon ve psikolojik dayanıklılık arasında ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Covid-19 salgınına yönelik korku, depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete, çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna ve ailesinde risk grubunda bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi uygulanmıştır. Sonuç olarak Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon ve psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca Covid-19 salgınına yönelik korku ve depresyon düzeyi cinsiyete, çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre ve ailesinde risk grubunda bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşmaktadır. Covid-19 salgınına yönelik korku ve psikolojik dayanıklılık düzeyi ise ailesinde risk grubu bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmış ve alan çalışanlarına önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 salgını, Covid-19 salgınına yönelik korku, Depresyon, Psikolojik dayanıklılık

The Relationship Between University Students' Fear About Covid-19 Contagion and Depression and Psychological Resilience Levels

Abstract

Research Paper

The aim of this investigation is to determine the relationship between college students' fear of the Covid-19 epidemic and their depression level and psychological resilience level and to examine in terms of several variables. This study group of the research which conducted with correlational survey model constitutes 275 college students in total, including 134 man and 141 woman. Coronavirus 19 Phobia Scale, Beck Depression Inventory and Psychological Resilience Scale were applied to this study group. Pearson Correlation Analysis was conducted to determine relation between fear of the Covid-19 epidemic and depression and relation between fear of the Covid-19 epidemic and psychological resilience. To determine the level of fear of the Covid-19 epidemic and depression and between fear of the Covid-19 epidemic and psychological resilience differs according, to gender, as to whether participants' vicinity infected with COVID-19 and as to whether participants have family members in risk group One-Way Manova Analysis was performed. As a result, a significant correlation was found between the fear of the Covid-19 epidemic and depression and psychological resilience. In additional, the level of fear of the Covid-19 epidemic and

⁴ Bu araştırmanın yürütülmesi için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan gerekli izinler alınmıştır (23.06.2020 tarihli ve 2020/396 no'lu karar).

⁵ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, burcu.yildiray28@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6550-4598

⁶ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, sbalci@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9506-6528

depression differs to gender, as to whether participants' vicinity infected with COVID-19 and as to whether participants have family members in risk group. As for the level of fear of the Covid-19 epidemic and psychological resilience, this relationship differs to participants' as to whether participants' have family members in risk group. The findings were discussed in consideration of the literature and suggestions were given to people whose working in the field.

Key Words: Covid-19 epidemic, fear of the Covid-19 epidemic, Depression, Psychological resilience.

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 20.04.2021

Kabul tarihi / Accepted 05.12.2021

Giriş

İnsanlık tarihine bakıldığında salgın hastalıkların neredeyse her sene yaşandığı ve dünyanın farklı bölümlerinde ortaya çıktığı görülmektedir. İnsanoğlu bilim ve teknolojiye her geçen gün daha da ilerlemekte ve bu sayede ortaya çıkan salgın hastalıklar için çözüm yolları bulmaya devam etmektedir. Bu duruma rağmen her geçen gün insanların karşısına yeni bir salgın hastalık türü çıkmaya devam etmektedir (Candaş, 2004, s. 66). İnsanlık tarihine bakıldığında geçmişten bu yana milyonlarca ölümlere sebep olan ve tüm dünyayı etkisi altına alan pek çok salgın hastalığın olduğu görülmektedir. Bunlara veba salgınları, İspanyol gribi, kolera salgınları ve SARS gibi hastalıklar örnek verilebilir. Tüm dünyayı etkisi altına almaya devam etmekte olan Covid-19 veya Koronavirüs şeklinde isimlendirilen salgın ise 2019 yılında ortaya çıkmış yeni bir hastalıktır (“Salgınlar Listesi”, 2020). Ateş, öksürük ve halsizlik gibi belirtilerle kendini gösteren ve ilk olarak Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan bu hastalık, neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır. Koronavirüs Salgını, vakaların artışı ve virüsün yayılımı gibi sebeplerden dolayı Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart’ta küresel salgın -diğer bir deyişle pandemi- olarak ilan edilmiştir. Türkiye’de ise bu salgına ilişkin çalışmalar 2020 yılının Ocak ayında başlamış, kurullarla ve alınan önlemlerle birlikte ilk vaka 11 Mart’ta görülmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, 2020). İlk vakaların görülmesinden itibaren virüsün kaynağına yönelik önlemler (örneğin virüs bulaşan kişinin izolasyon altına alınması, filyasyon ve tarama çalışması), virüsün bulaşma yoluna yönelik önlemler (örneğin sosyal mesafeyi koruma, el ve solunum hijyeni) ve virüse karşı duyarlı kişileri korumaya ilişkin önlemler (örneğin sokağa çıkma kısıtlaması ve çalışmaya evden devam edilmesi) alınmaya başlanmıştır (“Türkiye’de Covid-19 Pandemisi”, 2020). Tüm dünyada ve Türkiye’de de tüm eğitim kademelerinde yüz yüze eğitime ara verilerek, eğitime uzaktan devam edilmesi, belirli zamanlarda sokağa çıkma kısıtlamalarının olması, toplu etkinliklerin yapıldığı restoran, alışveriş merkezi gibi alanların kullanıma kapatılması gibi alınan tedbirler insanların günlük rutinlerinde değişimlere sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Covid-19 salgınından korunmanın yollarından biri olan sosyal mesafenin, daha önce karşımıza çıkmış olan salgın hastalıklarda da alınmış bir önlem olduğu ve bu önlemin insanların psikolojisinde etkili olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür (Hawryluck ve

diğerleri, 2004; Knowles, 1993; Lewis, Gammon ve Hosein, 1999). Örneğin SARS salgını bağlamında karantinanın/izolasyonun anksiyete, korku, mutsuzluk, hayal kırıklığı gibi zihinsel süreçlerle etkili olduğu görülmektedir (Reynolds ve diğerleri, 2008). Yapılan başka bir araştırmada ise, hastanede normal yatış yaptırılan hastalar ile izolasyon altına alınan hastaların psikolojik durumları arasındaki farklar incelenmiş ve izole altına alınan hastaların diğer hastalardan daha fazla depresyon ve anksiyete yaşadıkları görülmüştür (Lewis, Gammon ve Hosein, 1999). İlgili alanyazın incelendiğinde insanların yaşanan salgınlardan sadece fiziksel olarak etkilenmediği, hastalıkların onları ruhsal olarak da etkilediği görülmektedir. Örneğin geçmiş zamanda yaşanan benzer salgınlara bakıldığında, hastalığa yakalanan insanların korku, anksiyete ve öfke gibi duygu durumu içersine girdikleri ve hastalığın aile ve arkadaşlarına bulaşmasından korktukları görülmektedir (Maunder ve diğerleri, 2003).

Depresyon, sadece belli bir yaş grubunu etkilemeyen, her yaş grubunda görülebilen psikiyatrik bir bozukluktur (Toraman, 2019). Depresyonun belirtilerinden bazıları *“bireyin yaşama arzusunu kaybetmesi, kendisini yoğun bir ızdırıp içerisinde hissetmesi, bireyin geleceğe yönelik olumsuz düşüncelere; geçmişe yönelik ise, şiddetli bir biçimde pişmanlık ve suçluluk duygusuna sahip olması, bireyin sahip olduğu bu düşüncelerle birlikte bazen intihar girişimlerinin bulunması ve bu girişimlerin bazılarının ölümle sonuçlanabilmesi”* şeklindedir (Güler, 2006, s. 69). İnsanlarda depresyonu tetikleyen durumlardan birinin fiziksel hastalığın varlığı olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür (Kowacs ve diğerleri, 2003; Rawson, Bloomer ve Kendall, 1994; Uyar, 2014). Ayrıca Amerikan Psikiyatri Birliği, bir sınıflandırma sistemi olan DSM V ile depresyonu kategorilendirmiş ve bu alt kategorilerden birini de *“Başka bir tıbbi duruma bağlı depresyon”* şeklinde belirlemişlerdir (American Psychiatric Association, 2013, s. 155). Bu bilgilere ek olarak araştırmacılar (Dworkin ve diğerleri, 1990; Ormel ve diğerleri, 1997; Prince ve diğerleri, 1998) tarafından fiziksel hastalıkların depresyonu tetikleme riski üç ana nedenle açıklanmaktadır. Bunlardan ilki bireylerin yaşadıkları ağrının onlarda duygusal olarak sıkıntıya ve uykularında bozulmalara yol açarak depresyona neden olabilmesidir. İkinci olarak fiziksel hastalığın getirmiş olduğu sakatlık riski, önceden sağlıklı olan birini depresyona itebilmesidir. Son olarak bazı fiziksel hastalıkların beyin yapısında değişikliklere neden olarak bireyi depresyona itebilme ihtimalidir (aktaran Goldberg, 2010, s. 16-17).

İnsanların hayatlarında karşılaştıkları fiziksel hastalık gibi onları sarsan farklı olumsuz olayları atlatma şekilleri de birbirinden farklılık göstermektedir. Bazıları karşılaştıkları bu durumlara karşı depresyon, anksiyete gibi sıkıntılar geliştirip uzun bir süre olumsuz ruh hali ile yaşamaya çalışırlarken bazıları ise yaşadıkları bu sıkıntı ve olumsuz ruh hallerinden kısa süre içerisinde kurtulabilmektedirler (Doğan, 2015, s. 93). Hastalık, değişim ya da şanssızlık gibi durumlardan hızlı bir şekilde kurtulma yeteneği (*“The American Heritage Dictionary”*, 2020) veya kişilerin gelişimlerini engelleyecek olan tehditler karşısında bile kendi gelişimsel görevini yerine getirme (Masten ve Reed, 2002) olarak

tanımlanabilen “Resilience” kavramı Türkiye’deki literatürde “yılmazlık”, “psikolojik dayanıklılık” ve “psikolojik sağlamlık” gibi kavramlarla açıklanmaktadır (Gizir, 2004; Öğülmüş, 2001; Terzi, 2008). Psikolojik dayanıklılık, en temel ifade ile bireylerin karşılıklarına çıkan zorluklar, sıkıntılar ve kayıplara rağmen etkili başa çıkma ve uyumdur (Lazarus, 1993). Psikolojik dayanıklılık, bireylerin geçmiş zamanda yaşamış olduğu veya halihazırda karşısına çıkan zorluklar karşısında olumlu şekilde uyum sağlamak ile ilgili kalıplar olarak nitelendirilir. Bireylerin karşılıklarına onların uyumunu ya da gelişimlerini engelleyecek tehditlerin ortaya çıkması ile bireylerin bir süre boyunca yeterince uyum sağlaması ve sonunda gerekli olan iyileşmeyi göstermesi, onların psikolojik dayanıklılıkları hakkında çıkarım yapılması için gereklidir (Riley ve Masten, 2005, s. 13). Psikolojik dayanıklılık, risk ile koruyucu etmenlerin birbirleriyle etkileşiminden ortaya çıkar. Risk etmenleri, kişilerin yaşamlarındaki strese neden olan olaylar ve zararlı çevresel faktörlerdir. Koruyucu etmenler ise bireysel, toplumsal ve çevresel kaynaklıdır. Bu etmenler risk altında olan kişilere destek rolünü üstlenir ve risk faktörlerinin getirmiş olduğu zararlı etkiyi azaltmada rol oynar (Kumpfer, 1999; Norman, 2000; aktaran Koç-Yıldırım, Yıldırım, Otrar ve Şirin, 2015). Etkisini sürdürmekte olan Covid-19 salgını, kişilere zarar vermekte olan bir risk faktörüdür. Psikolojik dayanıklılığın ise insanlar için şu an bir risk faktörü olan Covid-19 için önemli bir etmen olduğu düşünülmektedir (Naeem, Irfan ve Javed, 2020). Alanyazın incelendiğinde daha önce yaşanmış olan salgın hastalıklardan bir olan SARS ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki incelenmiş ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri yüksek olan bireylerin salgınla ilgili daha az endişe duydukları görülmüştür (Bonanno ve diğerleri, 2008). Günümüzde de etkisini sürdüren Covid-19 salgınının insanların psikolojik dayanıklılıklarındaki etkisini inceleyen araştırmalarda salgına yönelik korku, kaygı ve stres gibi faktörler insanların psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz etkilediği görülmüştür (Artan, Atak, Karaman ve Cebeci, 2020; Bilge ve Bilge, 2020; Kul, Demir ve Katmer, 2020; Labrauge ve De Los Santos, 2020; Tönbül, 2020).

Yapılan araştırmalar (Bonanno ve diğerleri, 2008; Chan ve Huak, 2004; Hawryluck ve diğerleri, 2004; Knowles, 1993; Lee, Kang, Cho, Kim ve Park, 2018), insanların hastalıklardan psikolojik olarak etkilendiklerini göstermiştir. Gerek kronik hastalıkların gerek de geçmiş zamanda görülen bulaşıcı hastalıkların insanların ruhsal durumlarına etki ettiği görülmektedir. Alanyazına bakıldığında Covid-19 salgınının psikolojiye olan etkisini inceleyen araştırmaların sayısı nispeten kısıtlıdır. Covid-19 ile ilgili yapılan araştırmalar çoğunlukla bireylerin anksiyete, stres ve depresyon düzeylerini incelemekte (Çıtak ve Pekdemir, 2020; Çiçek ve Almalı, 2020; Ellis, Dumas ve Forbes, 2020; Fitzpatrick, Harris ve Dravwe, 2020; Göksu ve Kumcağız, 2020) iken psikolojik dayanıklılık ile ilgili yapılan araştırmaların sayısı nispeten daha azdır. Bu araştırma ile birlikte üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve elde edilen bulgularla alanyazına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Araştırmanın amacı kapsamında iki temel hipotez ve onlara ait olan toplamda altı alt hipotez test edilecektir. Bunlar:

• H1: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

○H1_a: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılaşmaktadır.

○H1_b: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı farklılaşmaktadır.

○H1_c: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı farklılaşmaktadır.

• H2: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

○H2_a: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşmaktadır.

○H2_b: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı farklılaşmaktadır.

○H2_c: Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı farklılaşmaktadır.

1. Yöntem

Araştırmanın Modeli: Bu araştırma nicel bir araştırma olup ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür.

Evren ve Örneklem: Araştırmanın evrenini Orta Karadeniz’de bir üniversite öğrenim gören öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda gerekli izinler alındıktan sonra uygun örnekleme yöntemiyle 275 kişiye ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere ait betimsel istatistikler Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrencilere İlişkin Kişisel Bilgiler

		N	%
Cinsiyet	Erkek	134	48.70
	Kadın	141	51.30
	Toplam	275	100.0
Çevresinde Covid-19 Tanısı Almış Bireyin Varlığı	Evet	75	27.30
	Hayır	200	72.70
	Toplam	275	100.0
Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Varlığı	Evet	185	67.30
	Hayır	90	32.70
	Toplam	275	100.0

Tablo 2: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ile Depresyon Düzeyleri ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Betimsel İstatistikler

Değişkenler	N	\bar{x}	Ss
-------------	---	-----------	----

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku	Cinsiyet	Erkek	134	49.04	13.13
		Kadın	141	50.27	12.85
	Çevresinde Covid-19 Tanısı Almış Bireyin Varlığı	Var	75	52.37	14.01
		Yok	200	48.65	12.45
		Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Varlığı	Var	185	51.17
Yok	90		46.58	13.28	
Depresyon	Cinsiyet	Erkek	134	12.61	9.40
		Kadın	141	17.83	11.20
	Çevresinde Covid-19 Tanısı Almış Bireyin Varlığı	Var	75	17.33	10.64
		Yok	200	14.52	10.61
		Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Varlığı	Var	185	15.30
Yok	90		15.25	10.62	
Psikolojik Dayanıklılık	Cinsiyet	Erkek	134	118.98	18.39
		Kadın	141	114.77	18.96
	Çevresinde Covid-19 Tanısı Almış Bireyin Varlığı	Var	75	113.96	19.73
		Yok	200	117.89	18.33
		Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Varlığı	Var	185	116.57
Yok	90		117.33	19.80	

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda araştırmannın amacı kapsamında bağımsız değişkenler olan cinsiyet, çevresinde Covid- 19 tanısı alan bireyin olup olmama durumu ve ailesinde risk grubunda olan bireyin olup olmama durumu gibi sorular bulunmaktadır.

Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği: Friborg, Hjemdal, Rosenvinge ve Martinussen (2003) tarafından geliştirilen ve Basım ve Çetin (2011) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, iki farklı örneklem grubu ile çalışılarak (350 üniversite öğrencisi ve 262 çalışan birey) ve toplamda 612 kişi ile uyarlanmıştır. Bu ölçme aracı, 5’li likert tipinde ve 33 sorudan oluşmaktadır. “Kendilik Algısı”, “Gelecek Algısı”, “Yapısal Stil”, “Sosyal Yeterlik”, “Aile Uyumu” ve “Sosyal Kaynaklar” olmak üzere 6 alt boyuta sahiptir. Ölçme aracından alınan yüksek puanlar bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu ölçme aracının hem öğrenciler için hem de çalışan bireyler için Cronbach Alfa katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçme aracının bu araştırma için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı ise .87’dir.

Beck Depresyon Envanteri: Beck (1961) tarafından geliştirilen ve Hisli (1989) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Beck Depresyon Envanteri, toplamda 259 üniversite öğrencisi üzerinde uygulanmıştır. Bu ölçme aracı 21 sorudan oluşmaktadır ve her soruda azdan çoğa doğru ilerleyen (0-3) 4 tane kendini değerlendirme cümlesi bulunmaktadır. Ölçme aracı “Umutsuzluk”, “Kişinin Kendine Yönelik Olumsuz Duyguları”, “Bedensel Kaygılar” ve “Suçluluk Duygulanımları” olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu ölçme aracından alınan puanlar 0-63 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar depresyon düzeyinin yüksekliğine işaret eder. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçme aracının bu araştırma için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı ise .90’dır.

Koronavirüs 19 Fobisi (CP19-S) Ölçeği: Arpacı, Karataş ve Baloğlu (2020) tarafından geliştirilen Koronavirüs 19 Fobisi Ölçeği, toplamda 2143 katılımcıdan elde edilen verilerle geliştirilmiştir. Ölçme aracı 5’li likert tipinde ve 20 sorudan oluşmaktadır. “Somatik”, “Psikolojik”, “Sosyal” ve “Ekonomik” olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınan 20 ila 100 arasında değişmekte olup alınan yüksek puanlar koronavirüse yönelik fobideki yüksekliği ifade eder. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .92 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçme aracının bu araştırma için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı ise .92’dir.

İşlem: Bu araştırmanın bağımsız değişkenleri cinsiyet, çevresinde Covid- 19 tanısı alan bireyin olup olmama durumu ve ailesinde risk grubunda olan bireyin olup olmama durumu şeklindedir. Bağımlı değişkenler ise Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Beck Depresyon Envanteri ve Koronavirüs 19 Ölçeği’ nden alınan puanlardır. Araştırma kapsamında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’ndan gerekli izinler alınarak (23.06.2020 tarihli ve 2020/396 no’lu karar) üniversite öğrencilerine internet üzerinden ulaşılarak bahsi geçen ölçme araçları uygulanmıştır. Katılımcıların verilen ölçme araçlarını doldurma süreleri 15 ile 20 dakika arasındadır.

Verilerin Analizi: Ölçme araçlarından elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilere ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait Betimleyici İstatistikler

	Kişi Sayısı	Ortalama	Min. Değer	Maks. Değer	Standart Sapma	Basıklık	Çarpıklık
Covid-19 korkusu	275	49.67	21.00	87.00	12.98	-.22	.17
Depresyon	275	15.29	0.00	56.00	10.67	.74	.79
Psikolojik Dayanıklılık	275	116.82	52.00	165.00	18.77	.20	-.16

Tablo 3’te çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olduğu görülmektedir. Tabachnick ve Fidell (2013)’e göre bu değerler verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Elde edilen verilerde çoklu bağlantı probleminin olup olmadığını tespit etmek amacıyla değişkenler arasındaki basit korelasyonlara bakılmıştır. Değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Covid-19 Korkusu	Depresyon	Psikolojik Dayanıklılık
Covid-19 korkusu	1	.38**	-.18**
Depresyon	.38**	1	-.59**
Psikolojik Dayanıklılık	-.18**	-.59	1

Korelasyon değerlerine bakıldığında elde edilen değerlerin ölçüt değer (Büyüköztürk, Çokluk ve Şekercioğlu, 2011) olan .90'dan küçük olduğu görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununun olmadığı söylenebilir. Bu kapsamda öncelikle bireylerin Koronavirüse yönelik fobileri ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında ilişkinin olup olmadığı Pearson Korelasyon Çarpımı ile test edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyet, çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmaması ve ailesinde risk grubunda olan bireyin olup olmaması değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi uygulanmıştır.

2. Bulgular

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişki

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Çarpımı Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon arasında pozitif ve orta düzeyde ($r=.38$; $p<.001$) anlamlı bir ilişki, Covid-19 salgınına yönelik korku ve psikolojik dayanıklılık arasında ise negatif ve düşük düzeyde ($r=-.18$; $p<.001$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri arttıkça depresyon düzeyleri de artmakta fakat salgına yönelik korkuları arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyleri azalmaktadır. Sonuç olarak H_1 ve H_2 kabul edilmiştir.

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşması

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ve Depresyon Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Yönelik Tek Yönlü Manova Analizi

Kovaryans Matrislerinin Homojenliği Testi (Box' s Test)	Hata Varyanslarının Eşitliği Testi (Levene Test)	Etki	Wilk's Lambda	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p	
.09	Covid-19	.76	Cinsiyet	.94	9.03	2	272	.00
	Depresyon	.15						

Analiz sonuçları Tek Yönlü Manova Analizi' nin varsayımlarının tamamını sağladığı için Wilk's Lambda değeri incelenmiştir. Tablo 5' e bakıldığında (Wilk's Lambda (Λ) = .94; $F_{2,272} = 9.03$; $p=.00$, kısmi $\eta^2= .06$) üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığı görülmektedir. Tablo 6'da ise bu farklılaşmanın hangi değişkenden kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 6: Farklılaşmanın Kaynaklandığı Değişkene İlişkin Analiz Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	Sd	p	Kısmi eta kare
Depresyon Düzeyi	Erkek	134	12.61	9.40	1	.00	.02
	Kadın	141	17.83	11.20			

Alınan puan ortalamalarına bakıldığında kadın öğrencilerin depresyon puan ortalamalarının ($\bar{x}=17.83$) erkeklerden ($\bar{x}=12.61$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların cinsiyete göre Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H_{1a} kabul edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları, Tek Yönlü Manova Analizi' nin varsayımlarının tamamını sağladığı için (Box' s Test= .76, Levene Test: Covid-19= .76, Psikolojik Dayanıklılık= .46) Wilk's Lambda değerine bakılmış ve üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılıklarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür (Wilk's Lambda (Λ) = .99; $F_{2,272} = 1.85$; $p=.16$, kısmi $\eta^2= .01$). Sonuç olarak H_{2a} reddedilmiştir.

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Bireyin Çevresinde Covid-19 Tanısı Alan Bireyin Olup Olmamasına Göre Farklılaşması

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ve Depresyon Düzeylerinin Kişinin Çevresinde Tanı Alan Bireyin Olup Olmama Değişkenine Yönelik Tek Yönlü Manova Analizi

Kovaryans Matrislerinin Homojenliği Testi (Box's Test)	Hata Varyanslarının Eşitliği Testi (Levene Test)	Etki	Wilk's Lambda	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p	
.52	Covid-19	.16	Tanı Alan Bireyin Olup Olmama Durumu	.98	3.06	2	272	.049
	Depresyon	.95						

Analiz sonuçları Tek Yönlü Manova Analizi' nin varsayımlarının tamamını sağladığı için Wilk's Lambda değeri incelenmiştir. Tablo 7'ye bakıldığında (Wilk's Lambda (Λ) = .98; $F_{2,272} = 3.06$; $p=.049$, kısmi $\eta^2= .02$) üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan kişinin olup olmama durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Tablo 8'de ise bu farklılaşmanın hangi değişkenden kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 8: Farklılaşmanın Kaynaklandığı Değişkene İlişkin Analiz Sonuçları

	Tanı Alan Kişinin Varlığı	N	\bar{x}	Ss	Sd	p	Kısmi eta kare
Covid-19 Salgınına Yönelik Korku	Evet	75	52.37	14.01	1	.034	.02
	Hayır	200	48.65	12.45			

Alınan puan ortalamalarına bakıldığında ise, çevresinde Covid-19 tanısı alan birey olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinin ($\bar{x}=52.37$), etrafında tanı alan kişi olmayan katılımcıların düzeylerinden ($\bar{x}=48.65$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Çevresinde tanı alan birey olan ve olmayan katılımcıların depresyon düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H_{1b} kabul edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları, Tek Yönlü Manova Analizi' nin varsayımlarının tamamını sağladığı için (Box' s Test= .53, Levene Test: Covid-19= .16, Psikolojik Dayanıklılık= .48) Wilk's Lambda değerine bakılmış ve üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılıklarının bireyin çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumuna göre anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür (Wilk's Lambda (Λ) = .98; $F_{2,272} = 2.99$; $p=.05$, kısmi $\eta^2= .02$). Sonuç olarak H_{2b} reddedilmiştir.

Covid-19 Salgınına Yönelik Korku ile Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Bireyin Ailesinde Risk Grubunda Olan Kişinin Olup Olmamasına Göre Farklılaşması

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmış ve Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ve Depresyon Düzeylerinin Kişinin Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Olup Olmama Değişkenine Yönelik Tek Yönlü Manova Analizi

Kovaryans Matrislerinin Homojenliği	Hata Varyanslarının Eşitliği Testi (Levene Test)	Etki	Wilk's Lambda	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p
-------------------------------------	--	------	---------------	---	-----------------------------	--------------------------	---

Testi (Box's Test)								
.75	Covid-19	.42	Risk Grubunda Olan Bireyin Olup Olmama Durumu	.97	4.49	2	272	.01
	Depresyon	.78						

Tablo 9'a bakıldığında (Wilk's Lambda (Λ) = .97; $F_{2,272} = 4.49$; $p=.01$, kısmi $\eta^2 = .03$) üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve depresyon düzeylerinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Tablo 10'da ise bu farklılaşmanın hangi değişkenden kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 10: Farklılaşmanın Kaynaklandığı Değişkene İlişkin Analiz Sonuçları

	Risk Grubu Kişinin Varlığı	N	\bar{x}	Ss	Sd	p	Kısmi eta kare
Covid-19 Salgınına Yönelik Korku	Evet	185	51.17	12.59	1	.01	.03
	Hayır	90	46.58	13.28			

Alınan puan ortalamalarına bakıldığında çevresinde Covid-19 tanısı alan birey olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinin ($\bar{x}=51.17$), etrafında tanı alan kişi olmayan katılımcıların düzeylerinden ($\bar{x}=46.58$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Çevresinde tanı alan birey olan ve olmayan katılımcıların depresyon düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H_{1c} kabul edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Manova Analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgınına Yönelik Korkuları ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Kişinin Ailesinde Risk Grubunda Olan Bireyin Olup Olmama Değişkenine Yönelik Tek Yönlü Manova Analizi

Kovaryans Matrislerinin Homojenliği Testi (Box's Test)	Hata Varyanslarının Eşitliği Testi (Levene Test)	Etki	Wilk's Lambda	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p	
.76	Covid-19	.42	Risk Grubunda Olan Bireyin Olup Olmama Durumu	.97	3.89	2	272	.02
	Psikolojik Dayanıklılık	.22						

Tablo 11'e bakıldığında (Wilk's Lambda (Λ) = .97; $F_{2,272} = 3.89$; $p = .02$, kısmi $\eta^2 = .03$) üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korkuları ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkinin bireyin ailesinde risk grubunda bulunan bireyin olup olmama durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Tablo 12'de bu farklılaşmanın hangi değişkenden kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 12: Farklılaşmanın Kaynaklandığı Değişkene İlişkin Analiz Sonuçları

	Risk Grubu Kişinin Varlığı	N	\bar{x}	Ss	Sd	p	Kısmi eta kare
Covid-19 Salgınına Yönelik Korku	Evet	185	51.17	12.59	1	.01	.03
	Hayır	90	46.58	13.28			

Alınan puan ortalamalarına bakıldığında ailesinde risk grubunda bulunan birey olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinin ($\bar{x} = 51.17$) etrafında tanı alan kişi olmayan katılımcıların düzeylerinden ($\bar{x} = 46.58$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ailesinde risk grubu üye bulunan ve bulunmayan öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H_{2c} kabul edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Toplamda 275 öğrenciden elde edilen verilerle yapılan analizlere bakıldığında Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki; Covid-19 salgınına yönelik korku ile psikolojik dayanıklılık arasında ise negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, öğrencilerin Covid-19 salgınına yönelik korkularının arttıkça depresyon düzeylerinin de arttığını, fakat psikolojik dayanıklılıklarının azaldığını göstermektedir. Bireylerin Covid-19 salgınına yönelik korkularının arttıkça depresyon düzeylerinin de artmasının sebebi insanların, kendileri ya da yakınlarının salgın nedeniyle hastalanmalarından korkması ve bundan dolayı dış dünya ile fiziksel olarak daha az temas kurmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca depresyon düzeylerinin artmasının başka bir nedeni ise, salgın dolayısıyla kısıtlamak zorunda kaldıkları yaşam aktiviteleri veya normal hayatta kurdukları düzenin bir anda bozulmuş olması olabilir. Ellis, Dumas ve Forbes (2020), kişilerin salgın sürecinde arkadaşları ile daha çok sanal ortamda iletişime geçmelerinin onları Covid-19 salgınına yönelik stresten daha fazla depresyona girmelerine neden olduğunu tespit etmişlerdir. Fitzpatrick, Harris ve Drawve (2020), Covid-19 salgınına yönelik korkunun, bireylerin hem depresyon hem de anksiyete düzeylerini arttırdığını saptamışlardır. Katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korkularının arttıkça psikolojik dayanıklılıklarının azalması, tedbir amaçlı uygulanan sosyal izolasyonun psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz yönde etkilemesinden kaynaklanıyor olabilir.

İnsanların, korkularının arttıkça vakitlerinin çoğunu tedbir amaçlı evde geçirmesi kişilerle ilişkilerini olumsuz etkilemiş olabilir ve bu durum kişilerin psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz etkilemiş olabilir. Örneğin Bilge ve Bilge (2020), yaptığı araştırmada evde kalma süresi, can sıkıntısı ve evde kalmanın olumsuz etkisi ile psikolojik dayanıklılık arasında negatif yönde bir ilişki bulmuştur. Labrauge ve De Los Santos (2020), Covid-19 anksiyetesi ile psikolojik dayanıklılık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulmuştur. Tönbul (2020), Covid-19 salgını sonrası insanların düşüncelerindeki ve davranışlarındaki değişikliklerin bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını etkileyebileceğini tespit etmiştir.

Elde edilen bulgular, Covid-19 salgınına yönelik korku ve depresyon düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığını göstermektedir. Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon düzeylerine bakıldığında ise katılımcıların cinsiyetlerine göre Koronavirüs Fobisi Ölçeği'nden aldıkları puanlarda anlamlı bir farklılığın bulunmadığı, fakat Beck Depresyon Envanteri'nden alınan puan ortalamalarına bakıldığında ise kadınların ($\bar{x}=17.83$) erkeklerden ($\bar{x}=12.61$) daha yüksek puan aldığı görülmektedir. Bu durumun sebebi kadınların ruhsal bozukluk yaşamaya daha yatkın olması olabilir. Keskin, Ünlüoğlu, Bilge ve Yenilmez (2013), sosyal, kültürel, ekonomik ve biyolojik gibi nedenlerden oluşan ruhsal bozuklukların kadınlarda daha yaygın olduğunu saptamışlardır. Yapılan araştırmalarda salgın sürecinde kadınların depresyon düzeyleri erkeklerden daha fazla olduğu görülmüştür (Bartoszek, Walkowiak, Bartoszek ve Kardas, 2020; Ellis, Dumas ve Forbes 2020; Fitzpatrick, Harris ve Drawve, 2020; Zhao, Kong, Aung, Yuasa ve Nam, 2020). Ancak alanyazında depresyon puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılaşmadığını rapor eden çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Ahmed ve diğerleri (2020), Covid-19 salgını ile ilgili psikolojik sorunları incelemek amaçlı yürüttüğü çalışmada kadınların ve erkeklerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamışlardır. Alanyazında bulunan araştırma bulgularının birbirleriyle çelişmesinin sebebi, çalışmalara katılan örneklem grubunun farklılığı veya sayısının miktarı, bireylerin önceden depresyon öyküsünün olup olmaması veya araştırmanın yapıldığı dönemde salgının yaygınlık derecesi veya o dönemde alınan tedbirlerin farklılığı olabilir. Çünkü salgının gidişatına göre farklı tedbirler alınmıştır ve bu durum çalışmalara katılan farklı örneklem gruplarını farklı düzeylerde etkilemiş olabilir. Bunun yanı sıra bulgular Covid-19 salgınına yönelik korku ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığını göstermektedir. Alanyazında bu sonucu destekleyen çalışmalar bulunmakla beraber (Bozdağ, 2020; Çetin ve Anuk, 2020) Covid-19 salgınına yönelik korku ile psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığını rapor eden araştırmalar da bulunmaktadır (Artan, Atak, Karaman ve Cebeci, 2020; Kul, Demir ve Katmer, 2020; Yazıcı Çelebi, 2020). Bulguların birbiriyle çelişmesinin sebebi farklı araştırmalara katılan bireylerin salgının getirmiş olduğu olumsuz şart ve durumlarla baş etme düzeylerinin farklılaşmasından kaynaklanıyor olabilir. Benzer şekilde salgın sürecinin farklı zamanlarında yapılan araştırmalar bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını farklı etkilemiş olabilir. Salgın döneminin uzun bir zamana yayılmasıyla beraber bireylerin psikolojik dayanıklılıkları giderek zayıflamış olabilir.

Araştırmada elde edilen diğer bir bulguya göre, Covid-19 salgınına yönelik korku ve depresyon düzeylerinin katılımcının çevresinde Covid-19 tanısı almış kişinin olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Puanlara bakıldığında çevresinde tanı almış birey olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri ($\bar{x}=52.37$), çevresinde tanı alan birey olmayanlara ($\bar{x}=48.65$) oranla daha yüksektir. Bu durumun sebebi çevresinde tanı almış kişi olan bireylerin salgınla ilgili daha fazla bilgi arayışına girmesi, edindiği bilgilerden dolayı korkuyor olması ve tanı almış kişilerin hastalığı geçirene kadar yaşadıkları sağlık sorunlarını bilmeleri nedeni ile olabilir. Mertens, Gerritsen, Duijndam, Saleminck ve Engelhard (2020), Covid-19 salgınına yönelik korkunun, sosyal medya, arkadaş aile vb. kişiler, haber siteleri gibi yerlerden bilgi alma değişkenine göre anlamlı farklılaştığını tespit etmişlerdir. Yapılan araştırmalara göre katılımcıların sevdiği ya da tanıdığı birinin Covid-19 tanısı almış olmasına göre depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (Cao ve diğerleri, 2020; Hyland ve diğerleri, 2020; Rodriguez-Rey, Garrido-Hernansaiz ve Collado, 2020). Bunun yanı sıra alanyazında depresyon puanlarının, çevresinde Covid-19 tanısı almış birey olup olmama değişkenine göre anlamlı farklılaşmadığını ifade eden çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Ying ve diğerleri (2020), aile ve arkadaşlarında Covid-19 tanısı alıp almama durumuna göre depresyon düzeyinin anlamlı farklılaşmadığını tespit etmişlerdir. Öte yandan elde edilen bulgularda Covid-19 salgınına yönelik korku ile psikolojik dayanıklılık düzeylerinin, katılımcının çevresinde Covid-19 tanısı almış kişinin olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Alanyazında bu sonucu destekleyen çalışmalar bulunmakla beraber (Bozdağ, 2020; Tönbul, 2020) Covid-19 salgınına yönelik korku ve psikolojik dayanıklılık düzeylerin katılımcının çevresinde Covid-19 tanısı almış kişinin olup olmamasına göre farklılaştığını rapor eden araştırmalar da bulunmaktadır (Çetin ve Anuk, 2020). Benzer şekilde bu araştırmada elde edilen bulgular ile alanyazında bulunan farklı araştırma bulguların birbirleri ile çelişmesinin pek çok farklı nedeni bulunabilir. Örneklem sayısının azlığı, örneklem grubunun farklılığı, salgının zaman içindeki gidişatı gibi etkenler farklı sonuçlar elde edilmesine neden olmuş olabilir.

Son olarak Covid-19 salgınına yönelik korku ile depresyon düzeylerini ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin katılımcının ailesinde risk grubunda olan bireyin olup olmama değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Puan ortalamalarına bakıldığında katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeylerinin ailesinde risk grubunda birey olup olmama değişkenine göre anlamlı farklılaştığı fakat depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bu değişkene göre anlamlı farklılaşmadığı görülmektedir. Puan ortalamalarına bakıldığında ailesinde risk grubunda olan birey/bireyler olan katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri ($\bar{x}=51.17$), ailesinde risk grubunda bulunan birey olmayan katılımcılara ($\bar{x}=46.58$) oranla daha yüksektir. Ailesinde risk grubu olan katılımcıların korku düzeylerinin daha yüksek olmasının sebebi, olası bir enfekte olma durumunda aile üyelerini kaybetme olasılığının daha fazla olmasından korkma olabilir. Nitekim yapılan araştırmalarda aile üyesinde Covid-19 tanısı alan bireylerin

korkularının daha yüksek olduğu ve bu korkuların strese dayalı bozuklukları ve intihar eğilimini arttırdığı görülmüştür (Lieberman ve Olfson, 2020; Sher, 2019). Katılımcıların ailede risk grubunda olan birey/bireyler olup olmama durumuna göre depresyon düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma görülmektedir. Fakat alanyazında depresyon düzeylerinin bireyin ailesinde risk grubunda olan bireylerin olup olmamasına göre anlamlı farklılık gösterdiği çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Ying ve diğerleri (2020), belirli hastanelerde çalışan sağlık personellerinin en yakın akrabalarından oluşan bir örnekleme bir çalışma yürütmüşlerdir ve aynı hastanede çalışan sağlık çalışanlarının depresyon ve kaygı düzeyleri ile bir karşılaştırma yapmışlardır. Araştırma bulgularına göre sağlık çalışanı akrabası olan kişilerin sağlık çalışanlarına göre depresyon ve kaygı geliştirme olasılıkları daha yüksektir. Katılımcıların ailede risk grubunda olan birey/bireyler olup olmama durumuna göre psikolojik dayanıklılık düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma görülmektedir. Tönül (2020), yürüttüğü çalışmada ailesinde risk altında olan ve olmayan bireyler arasında psikolojik dayanıklılık açısından anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Türkiye’de 2020 yılının Mart ayında başlayan ve etkisini halen sürdüren Covid-19 salgını insanların hem fiziksel sağlığını hem de ruhsal sağlıklarını etkilemektedir. Dünyada daha önce yaşanmış olan küresel salgınların ve salgından korunmak amaçlı alınan önlemlerin insanların ruhsal durumlarını etkiledikleri yapılan araştırmalarda görülmektedir (Chan ve Huak, 2004; Lee, Kang, Cho, Kim ve Park, 2018; Liu ve diğerleri, 2012; Main, Zhou, Ma, Luecken ve Liu, 2011; Matsuishi ve diğerleri, 2012; Tam, Pang, Lam ve Chiu, 2004). Bu kapsamda salgından dolayı günlük yaşamlarında büyük değişimler olan üniversite öğrencilerinin ruhsal durumlarını belirlemek amaçlanmış ve bu amaçla üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyleri ile depresyon düzeyleri ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen bulgular, salgına karşı geliştirdikleri fobinin öğrencilerin hem depresyon düzeylerinde hem de psikolojik dayanıklılık düzeylerinde etkisinin olduğunu göstermektedir.

Öneriler

Salgın sürecinde üniversite öğrencilerine erişimin zor olması nedeni ile bu araştırma ancak 275 üniversite öğrencisi ile yürütülmüştür. Bu da araştırmanın en önemli sınırlılıklarından birisidir. Bu nedenle çalışma örneklem sayısı artırılarak yeniden yapılabilir. Çalışma Covid-19 salgını bittikten sonra da tekrar edilerek üniversite öğrencilerin korku, depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeylerine bakılabilir. Böylece alanyazın ile karşılaştırılma yapılarak insanların salgın sürecinden nasıl etkilendikleri belirlenebilir. Bunun yanı sıra çalışma kapsamında incelenen ve bağımsız değişkenler olan *cinsiyet, çevresinde Covid-19 tanısı alan bireyin olup olmama durumu ve ailesinde risk grubunda bireyin olup olmama durumu* değişkenlerine Covid-19 tanısı alıp almama durumu, herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumu gibi değişkenler de eklenebilir. Ayrıca temel değişkenler olan *Covid-19 salgınına yönelik korku, depresyon ve psikolojik dayanıklılık* değişkenlerine kaygı ve yalnızlık gibi değişkenler eklenebilir. Son olarak Covid-19 salgını sonrası üniversite öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini yükseltmek

amacı ile grup rehberliği, psiko- eğitim programları hazırlanarak gönüllü öğrencilerin katılımları sağlanabilir.

Kaynakça

- Acar, K., Mor, A., Baynaz, K. ve Arslanoğlu, E. (2020). An Investigation on Anxiety States of Students in Faculty of Sport Sciences During COVID-19. *International Journal of Disabilities Sports and Health Science*, 3(1), 66-73.
- Ahmed, M. Z., Ahmed, O., Aibao, Z., Hanbin, S., Siyu, L. ve Ahmad, A. (2020). Epidemic of COVID-19 in China and associated Psychological Problems. *Asian Journal of Psychiatry*, 51, 1-7.
- Ansseau, M., Dierick, M., Buntinx, F., Cnockaert, P., De Smedt, J., Van Den Haute, M. ve Vander Mijnsbrugge, D. (2004). High Prevalence of Mental Disorders in Primary Care. *J Affect Disord*, 78, 49-55.
- Arpacı, İ., Karataş, K. ve Baloğlu, M. (2020). The Development and Initial Tests for the Psychometric Properties of the COVID-19 Phobia Scale (C19P-S). *Personality and Individual Differences*, 164, 1-6.
- Artan, T., Atak, I., Karaman, M. ve Cebeci, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgınında Sosyodemografik Özellikler, Psikolojik Sağlık ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Turkish Studies*, 15(6), 79-94.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-5*. Washington: American Psychiatric Publishing.
- Bahadır, E. (2009). Sağlıkla İlgili Fakültelerde Eğitime Başlayan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık Düzeyleri. Hacettepe Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Bartoszek, A., Walkowiak, D., Bartoszek, A. ve Kardas, G. (2020). Mental Well-Being (Depression, Loneliness, Insomnia, Daily Life Fatigue) during COVID-19 Related Home-Confinement—A Study from Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 1-12.
- Basım, H. N. ve Çetin, F. (2011). Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 104-114.
- Bilge, Y. ve Bilge, Y. (2020). Koronavirüs Salgını ve Sosyal İzolasyonun Psikolojik Semptomlar Üzerindeki Etkilerinin Psikolojik Sağlık ve Stresle Baş Etme Tarzları Açısından İncelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(Ek 1), 38-51.
- Bonanno, G. A., Ho, S. M., Chan, J. C., Kwong, R. S., Cheung, C. K., Wong, C. P. ve Wong, V. C. (2008). Psychological Resilience and Dysfunction Among Hospitalized Survivors of the SARS Epidemic in Hong Kong: A Latent Class Approach. *Health Psychology*, 27(5), 659-667.

- Bozdağ, F. (2020). Pandemi Sürecinde Psikolojik Sağlık. *Turkish Studies*, 15(6), 247-257.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Şekercioğlu, G. (2011). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Candaş, D. (2004). 20. Yüzyıla Damgasını Vuran Salgın Hastalıklar. *Bilim Teknik Dergisi*(436), 66-69.
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J. ve Zheng, J. (2020). The Psychological Impact of the COVID-19 Epidemic on College Students in China. *Psychiatry Research*, 287, 1-5.
- Chakraborty, K. ve Chatterjee, M. (2020). Psychological Impact of COVID-19 Pandemic on General Population in West Bengal: A Cross-Sectional Study. *Indian Journal of Psychiatry*, 62(3), 266-272.
- Chan, A. O. ve Huak, C. Y. (2004). Psychological Impact of the 2003 Severe Acute Respiratory Syndrome Outbreak on Health Care Workers in a Medium Size Regional General Hospital in Singapore. *Occup Med (Lond)*, 54(3), 190-196.
- Çiçek, B. ve Almalı, V. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Kaygı Öz-yeterlilik ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki: Özel Sektör ve Kamu Çalışanları Karşılaştırması. *Turkish Studies*, 15(4), 241-260.
- Çıtak, Ş. ve Pekdemir, Ü. (2020). An Analysis on Sleep Habits and Generalized Anxiety Levels of Individuals during the COVID-19. *Journal of Family, Counseling and Education*, 5(1), 60-73.
- Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *The Journal of Happiness ve Well-Being*, 3(1), 93-102.
- Dönmez, L. ve Dedeoğlu, N. (1996). Ahatlı Sağlık Ocağında Ruhsal Hastalıkların Görüntüsü, Tanınması, Tedavi ve Sevki. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 10, 76-85.
- Dönmez, L. Dedeoğlu, N. ve Özcan, E. (2000). Sağlık Ocaklarına Başvuranlarda Ruhsal Bozukluklar. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 11(3), 198-203.
- Ellis, W. E., Dumas, T. M. ve Forbes, L. M. (2020). Physically Isolated but Socially Connected: Psychological Adjustment and Stress Among Adolescents During the Initial COVID-19 Crisis. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 52(3), 177-187.
- Fitzpatrick, K. M., Harris, C. ve Drawve, G. (2020). Fear of COVID-19 and the Mental Health Consequences in America. *American Psychological Association*, 12(1), 17-21.
- Gizir, C. A. (2004). Academic Resilience: An Investigation Of Protective Factors Contributing to The Academic Achievement Of Eighth Grade Students in

- Poverty. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Doktora Tezi.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Goldberg, D. (2010). The Detection and Treatment of Depression in the Physically Ill. *World Psychiatry*, 9(1), 16-20.
- Göksu, Ö. ve Kumcağız, H. (2020). Covid-19 Salgınında Bireylerde Algılanan Stres Düzeyi ve Kaygı Düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4), 463-479.
- Güler, D. (2006). Mastalji, Yaşam Kalitesi ve Depresyon. Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği, Uzmanlık Tezi.
- Hawryluck, L., Gold, W. L., Robinson, S., Pogorski, S., Galea, S. ve Styra, R. (2004). SARS Control and Psychological Effects of Quarantine Toronto, Canada. *Emerging Infectious Diseases*, 10(7), 1206-1212.
- Hisli, N. (1989). Beck Depresyon Envanterinin Üniversite Öğrencileri İçin Geçerliliği, Güvenirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 3-13.
- Hyland, P., Shevlin, M., McBride, O., Murphy, J., Karatzias, T., Bentall, R. P., Martinez, A. ve Vallieres, F. (2020). Anxiety and Depression in the Republic of Ireland During the COVID-19 Pandemic. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 142, 249-256.
- Karacaoğlu, K. ve Köktaş, G. (2016). Psikolojik Dayanıklılık ve Psikolojik İyi Olma İlişkisinde İyimserliğin Aracı Rolü: Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *İş ve İnsan Dergisi*, 3(2), 119-127.
- Keskin, A., Ünlüoğlu, İ., Bilge, U. ve Yenilmez, Ç. (2013). The Prevalence of Psychiatric Disorders Distribution of Subjects Gender and its Relationship with Psychiatric Help-Seeking. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 50, 344-351.
- Kırık, A. M. ve Özkoçak, V. (2020). Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Sosyal Medya ve Yeni Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(45), 133-154.
- Knowles, H. E. (1993). The Experience of Infectious Patients in Isolation. *Nursing Times*, 89(30), 53-56.
- Koç Yıldırım, P., Yıldırım, E., Otrar, M. ve Şirin, A. (2015). Ergenlerde Psikolojik Dayanıklılık ile Benlik Kurgusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 42, 277-297.
- Kowacs, F., Socal, M. P., Ziomkowski, S. C., Borges-Neto, V. F., Toniolo, D. P., Francesconi, C. R. ve Chaves, M. L. (2003). Symptoms of Depression and

- Anxiety and Screening for Mental Disorders in Migrainous Patients. *Cephalalgia*, 23(2), 79-89.
- Kul, A., Demir, R. ve Katmer, A. N. (2020). Covid-19 Salgını Döneminde Psikolojik Sağlamlığın Yordayıcısı Olarak Yaşam Anlamı. *Turkish Studies*, 15(6), 695-719.
- Labrague, L. J. ve De Los Santos, J. A. (2020). COVID-19 Anxiety Among Front-Line Nurses: Predictive Role of Organisational Support, Personal Resilience and Social Support. *J Nursing Management*, 28, 1653-1661.
- Lazarus, R. S. (1993). From Psychological Stress to the Emotions: A History of Changing Outlooks. *Annu. Rev. Psychol.*, 44, 1-21.
- Lee, S. M., Kang, W. S., Cho, A.-R., Kim, T. ve Park, J. K. (2018). Psychological Impact of the 2015 MERS Outbreak on Hospital Workers and Quarantined Hemodialysis Patients. *Comprehensive Psychiatry*, 87, 123-127.
- Levent, D. ve Dedeoğlu, N. (1996). Ahatlı Sağlık Ocağında Ruhsal Hastalıkların Görüntüsü, Tanınması, Tedavi ve Sevki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 10, 76-85.
- Lewis, A. M., Gammon, J. ve Hosein, I. (1999). The Pros and Cons of Isolation and Containment. *Journal of Hospital Infection*, 43(1), 19-23.
- Lieberman, J. A. ve Olfson, M. (2020). Meeting the Mental Health Challenge of the COVID-19 Pandemic. *Psychiatric Times*: Erişim adresi: <https://www.psychiatristimes.com/view/meeting-mental-health-challenge-covid-19-pandemic>
- Linzer, M., Spitzer, R., Kroenke, K., Williams, J., Hahn, S., Brody, D. ve DeGruy, F. (1996). Gender, Quality of Life, and Mental Disorders in Primary Care: Results From the PRIME-MD 1000 Study. *Am J Med*, 101(5), 526-533.
- Liu, X., Kakade, M., Fuller, C. J., Fan, B., Fang, Y., Kong, J., Guan, Z. ve Wu, P. (2012). Depression After Exposure to Stressful Events: Lessons Learned From the Severe Acute Respiratory Syndrome Epidemic. *Compr Psychiatry*, 53(1), 15-23.
- Main, A., Zhou, Q., Ma, Y., Luecken, L. J. ve Liu, X. (2011). Relations of SARS-Related Stressors and Coping to Chinese College Students' Psychological Adjustment During the 2003 Beijing SARS Epidemic. *Journal of Counseling Psychology*, 58(3), 410-423.
- Masten, A. S. ve Reed, M.-G. J. (2002). Resilience in Development. C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Ed.), *Handbook of Positive Psychology* (s. 74-88) içinde. New York: Oxford University Press.
- Matsuishi, K., Kawazoe, A., Imai, H., Ito, A., Mouri, K., Kitamura, N., Miyake, K., Mino, K., Isobe, M., Takamiya, S., Hitokoto, H. ve Mita, T. (2012).

- Psychological Impact of the Pandemic (H1N1) 2009 on General Hospital Workers in Kobe. *Psychiatry Clin Neurosci*, 66(4), 353-360.
- Maunder, R., Hunter, J., Vincent, L., Bennet, J., Peladeau, N., Leszcz, M., Sadavoy, J., Verhaeghe, L. M., Steinberg, R. ve Mazzuli, T. (2003). The Immediate Psychological and Occupational Impact of the 2003 SARS Outbreak in a Teaching Hospital. *CMAJ*, 168(10), 1245-1251.
- Mertens, G., Gerritsen, L., Duijndam, S., Salemink, E. ve Engelhard, I. M. (2020). Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an Online Study Conducted in March 2020. *Journal of Anxiety Disorders*, 74, 1-8.
- Naeem, F., Irfan, M. ve Javed, A. (2020). Coping With COVID-19: Urgent Need For Building Resilience Through Cognitive Behaviour Therapy. *KMUJ*, 12(1), 1-3.
- Odrizola-González, P., Planchuelo-Gómez, Á., Irurtia, M. J. ve Luis-García, R. d. (2020). Psychological Effects of the COVID-19 Outbreak and Lockdown Among Students and Workers of a Spanish University. *Psychiatry Research*, 1-8.
- Öğülmüş, S. (2001). Bir Kişilik Özelliği Olarak Yılmazlık. I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu (s. 327-340). Ankara: Unicef.
- Rawson, H. E., Bloomer, K. ve Amanda, K. (1994). Stress, Anxiety, Depression and Physical Illness in College Students. *The Journal of Genetic Psychology*, 155(3), 321-330.
- Reynolds, D. L., Garay, J., Deamond, S. L., Moran, M. K., Gold, W. ve Styra, R. (2008). Understanding, Compliance and Psychological Impact of the SARS Quarantine Experience. *Epidemol. Infect.*(136), 997-1007.
- Riley, J. R. ve Masten, A. S. (2005). Resilience in Context. R. D. Peters, B. Leadbeater ve R. J. McMahon (Ed.). *Resilience in Children, Families and Communities Linking Context to Practice and Policy* (s. 13-26) içinde. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Rodriguez-Rey, R., Garrido-Hernansaiz, H. ve Collado, S. (2020). Psychological Impact and Associated Factors During the Initial Stage of the Coronavirus (COVID-19) Pandemic Among the General Population in Spain. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-23.
- Salgınlar Listesi (2020, 15 Temmuz). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Salgınlar_listesi
- Savrun, B. M. (1999). Depresyonun Tanımı ve Epidemiyolojisi. Depresyon, Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller Sempozyumu, (s. 11-17). İstanbul.
- Sher, L. (2019). Resilience as a Focus of Suicide Research and Prevention. *ACTA Psychiatrica Scandinavica*, 140, 169-180.

- Tabachnick, B. ve Fidell, L. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson Education.
- Tam, C. W., Pang, E. P., Lam, L. C. ve Chiu, H. F. (2004). Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) in Hong Kong in 2003: Stress and Psychological Impact Among Frontline Healthcare Workers. *Psychological Medicine*, 34, 1197-1204.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Kendini Toparlama Gücünün İçsel Koruyucu Faktörlerle İlişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 297-306.
- The American Heritage Dictionary. (2020, 15 Temmuz). Erişim adresi: <https://ahdictionary.com/word/search.html?q=Resilience>
- Toraman, M. (2019). Beyaz Yakalılarda Duygudurum, Depresyon ve Sosyal Medya Bağımlılık Düzeylerinin Arasındaki İlişki, Beykent Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Tönbül, Ö. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sonrası 20-60 Yaş Arası Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 159-174.
- Türkiye' de Covid-19 Pandemisi. (2020, Ağustos 17). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_COVID-19_pandemisi
- Uyar, T. (2014). Association Between Neurological, Dermatological and Psychological Disorders: Levels of Depression, Anxiety and Somatization Among Patients and Healty Controls. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Yazıcı Çelebi, G. (2020). Covid 19 Salgınına İlişkin Tepkilerin Psikolojik Sağlık Açısından İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 471-483.
- Yıldırım, S. (2020). Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Antalya Kamu Çalışanları Örneği. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ying, Y., Ruan, L., Kong, F., Zhu, B., Ji, Y. ve Lou, Z. (2020). Mental Health Status Among Family Members of Health Care Workers in Ningbo, China, During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak: A Cross-Sectional Study. *BMC Psychiatry*, 20(379), 1-10.
- Zhao, B., Kong, F., Aung, M. N., Yuasa, M. ve Nam, E. W. (2020). Novel Coronavirus (COVID-19) Knowledge, Precaution Practice, and Associated Depression Symptoms among University Students in Korea, China, and Japan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 1-17.